

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อกำหนดมาตรฐานท่ารำพื้นฐาน
และสร้างสรรค์กลอนเพลงท่ารำพื้นฐานสำหรับเพลงโคราช
A Participatory Action Research to Determine Standard Dance Postures
and to Create Song Lyrics for Korat Songs

เรखा อินทรกำแหง¹

Rekha Intarakamhaeng¹

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้จัดทำขึ้นเพื่อศึกษาองค์ความรู้ด้านมาตรฐานท่ารำพื้นฐานของเพลงโคราช จัดทำขึ้นภายใต้ การมีส่วนร่วม โดยสร้างสรรค์ในรูปแบบของการประพันธ์กลอนเพลงที่อธิบายชื่อท่ารำ ลักษณะความหมายของการใช้ ท่ารำที่ถูกต้อง พร้อมกับนำท่ารำพื้นฐานที่ได้มาตรฐานมาประยุกต์ร่วมกับกลอนเพลง รวบรวมข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้างและไม่เป็นทางการ ดำเนินงานวิจัยด้วยกิจกรรมกลุ่ม การวิพากษ์ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิจากสมาคมเพลงโคราช เพื่อสร้างการยอมรับในการต่อยอดภูมิปัญญาร่วมกัน

ผลการวิจัยพบว่า ท่ารำที่เป็นพื้นฐานในการนำไปใช้ประกอบเพลงโคราช มีท่ารำที่เป็นมาตรฐานสำหรับประกอบการแสดงตามความหมายของคำร้องที่เหมาะสมในเพลงแต่ละประเภท ได้แก่ ท่ารำพื้นฐาน จำนวน 7 ท่า ประกอบด้วย ท่าเตรียม 1 ท่า คือ ท่าโอ้ และท่ารำที่สื่อความหมาย 6 ท่า คือ 1) ท่ารอก ท่าย่อง ท่าล่อหรือท่าย่างสามขุม 2) ท่าช้างเทียมแม่ 3) ท่าปลาไหลพันพวง 4) ท่าจก 5) ท่าประจัญบาน และ 6) ท่าปักหลัก

การศึกษาในครั้งนี้ยังพบว่า ลักษณะการแสดงเพลงโคราชมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงที่หลากหลาย เพื่อให้สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นวัยรุ่น

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ โปรแกรมวิชานาฏศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และรองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

หรือกลุ่มผู้ฟังใหม่และเหมาะสมกับยุคสมัยเพิ่มขึ้น แต่ยังคงรักษาอัตลักษณ์และแสดงถึงความเป็นตัวตน ด้วยการใช้ภาษาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น การเล่นคำในกลอนเพลงที่สละสลวย การเริ่มต้นเพลงด้วยการส่งเสียง “โอ” หรือ การส่งเสียงร้อง “ซัย...ซัย ยะ...ชะ ชิ ซัย” ในการส่งสัญญาณการโต้ตอบของฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ดังนั้นการส่งเสริมเพลงโคราชให้คงอยู่ จึงควรให้ความสำคัญทั้งในแง่มุมมองของการอนุรักษ์และการพัฒนาควบคู่กัน ดังเช่น กิจกรรมเผยแพร่ความรู้ให้กับหมอลำเพลงรุ่นใหม่ กิจกรรมสร้างการยอมรับและสืบสานร่วมกันกับหมอลำโคราชของงานวิจัยในครั้งนี้ นับเป็นสื่อหนึ่งที่ช่วยผลักดันให้เกิดการรักษาองค์ความรู้จากภูมิปัญญาดั้งเดิมสามารถนำไปใช้และเผยแพร่ได้อย่างถูกต้องต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ : เพลงโคราช, ท่ารำพื้นฐาน, มาตรฐานท่ารำ, กลอนเพลง

ABSTRACT

This research was constructed with the participation of Korat song performers to investigate knowledge in the standard of dance postures of Korat songs. Lyric composition which explained dance postures, meaning of how to accurately apply the postures, and applying of standard dance posture to lyrics were created. The data was collected by an informal non-structured interview. The research was on-going by group activities, and cooperative critics with experts from Korat Song Society to create mutual acceptance in accumulating the wisdom.

It was found in the research results that the dance postures that were standard postures used in Korat Song were the standard dance postures to perform according to the appropriate meaning in each genre. Those postures included 7 standard postures, 1 make-ready posture which was “O” Posture and 6 meaningful posture; namely, 1) Rau (waiting), Yong (walk quietly), Lau (tricking), or Yang Sam Khum (strutting) Posture, 2) Chang Tiam Mae

(Elephant) Posture, 3) Pla Lai Pun Puang (twisting eel) Posture, 4) Jok (delving) Posture, 5) Pra Jan Baan (Tackling) Posture, and 6) Pak Lak (Firm Standing).

It was also found that the performance of Korat Song has been developed and adapted to be variety show to reach to the target groups that were teenagers or new audiences and to fit to modern age. However, the performance preserved and presented its identity through the local language, beautiful puns with words, beginning the song with projection of “O” or the singing of “Chai ... Chai .. ya ... Cha Chi Chai” to send signal of the respond between male and female performers. Hence, as to support the existence of Korat Song, attention should be paid on both preservation and development such as in the activity to promote knowledge to new performers. The activity to create acceptance and inheriting together with Korat Song performers in this research was one campaign to push forward to preservation of original wisdom that can be accurately applied and promoted in the future to come.

Keywords : Korat Song, Standard Dance Posture, Standard of Dance Posture, lyrics

บทนำ

เพลงโคราช ศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดนครราชสีมาที่สืบสานเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอันมีค่า ด้วยเอกลักษณ์ภูมิปัญญาด้านภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโคราชจึงเป็นการแสดงพื้นบ้านประจำถิ่นในลักษณะของเพลงปฏิพากย์ที่ไม่มีดนตรีประกอบการขับร้องเหมือนเพลงพื้นบ้านในภาคอื่นๆ แต่มีความสนุกสนานด้วยภาษาที่คมคายลีลาการร้องและการรำที่กระชับใจชาวโคราชมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, 2555 : 17) การแสดงเพลงโคราชจึงเป็นเครื่องบ่งชี้แสดงความเป็นอยู่ลักษณะอุปนิสัยตลอดถึงประเพณีและวัฒนธรรม

เพราะเนื้อหาของเพลงได้สะท้อนสภาพชีวิต คติความเชื่อ และสภาพสังคมในขณะนั้น ๓ ฉะนั้นเพลงโคราชจึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมประจำชาติที่มีค่าสูงยิ่งที่แสดงเอกลักษณ์ วัฒนธรรม ภาษา ความเป็นตัวตนและเชิดหน้าชูตาของชาวโคราช เมื่อชาวโคราชช่วยกันอนุรักษ์เพลงโคราชให้คงอยู่คู่มืองโคราชแล้วนั้น ย่อมหมายถึง ชาวโคราชสามารถรักษาวัฒนธรรมที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของคนโคราชไว้ได้ตลอดไป (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, 2555 : 19) ปัจจุบันหมอลำเพลงโคราชและครูเพลงมีอยู่จำนวนมากไม่มากนัก แต่ด้วยความรักความศรัทธาและห่วงแหนในมรดกภูมิปัญญาที่สืบทอดมาตลอดชีวิต จึงได้ร่วมกันจัดตั้งสมาคมเพลงโคราชเพื่ออนุรักษ์ ปกป้อง ถ่ายทอดและสืบสานภูมิปัญญานี้ให้คงอยู่ด้วยการเผยแพร่ องค์ความรู้ในหลากหลายรูปแบบ กระทั่งได้รับการขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภายใต้แผนการดำเนินงานตามโครงการปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของกระทรวงวัฒนธรรมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552-2553 สาขาศิลปะการแสดงประเภทเพลงร้องพื้นบ้าน

เพลงโคราช มีรูปแบบการแสดงที่เป็นลักษณะเฉพาะ จึงมีข้อกำหนดขนบธรรมเนียมในการแสดงที่หลากหลายมิติ เช่น ภาษา การเรียนรู้ฉันทลักษณ์เพลงโคราช ลักษณะการขับร้องและการแสดง การฝึกท่ารำและการนำไปใช้ถูกต้องตามความหมายของกลอนเพลง ซึ่งอาจจะยากต่อการเรียนรู้และทำความเข้าใจ การสืบทอดองค์ความรู้ดั้งเดิมจึงมีอยู่เพียงน้อยนิด ถึงแม้จะมีหมอลำเพลงเยาวชนรุ่นใหม่ที่มีการฝึกหัดแพร่หลายยิ่งขึ้นแต่ก็เป็นเพียงการฝึกท่ารำและรำเพื่อประกอบเป็นธุรกิจ ผู้แสดงอาจไม่รู้ชื่อท่ารำ ความหมาย และไม่ทราบถึงข้อกำหนดในการนำมาใช้ที่ถูกต้อง สิ่งเหล่านี้หากมิให้ความสำคัญในการสืบทอดและรักษามาตรฐานขององค์ความรู้เดิมให้คงอยู่ ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงความเป็นตัวตนก็อาจเลือนหายไปพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงและค่านิยมตามยุคสมัย (บุญสม สังข์สุข และสมาคมเพลงโคราช, 2557 : สัมภาษณ์) การผลักดันเพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์จึงได้เกิดขึ้นด้วยความร่วมมือจากหลากหลายหน่วยงานทั้งในรูปแบบของการศึกษาวิจัย โครงการฝึกอบรม การสร้างหมอลำรุ่นใหม่ การเผยแพร่ความรู้ในสถานศึกษา ตลอดจนการพัฒนาสื่อเทคโนโลยี การสร้างสรรค์และปรับปรุงรูปแบบการแสดง เพื่อให้เกิดการเผยแพร่และสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่าง

กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยคำนึงถึงการรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาดั้งเดิม เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเอกลักษณ์และภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าที่คู่ควรต่อการส่งเสริมและอนุรักษ์ให้คงอยู่แนวทางการดำเนินงานเพื่อให้การส่งเสริมและอนุรักษ์ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้นั้น ควรได้รับความร่วมมือจากหลากหลายฝ่าย ผู้ดำเนินงานจะต้องมีความเข้าใจในวิถีทางวัฒนธรรม ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติ เพื่อให้การกระตุ้นความสนใจของคนในท้องถิ่นได้เข้าร่วมกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งด้วยความสมัครใจ การดำเนินงานนั้นก็จะเป็นผลถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตทางสังคม กระบวนการที่สอดคล้องกับการทำงานเช่นนี้ คือ การมีส่วนร่วม (ณรงค์ กุลนิเทศ และคณะ, 2557 : 7) ซึ่งการมีส่วนร่วมนั้นเป็นกระบวนการทำงานที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และมีความรู้ในวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ ได้มีบทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรมตั้งแต่กระบวนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การลงมือปฏิบัติหรือการดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Chapin, 1997 : 317) ดังนั้นการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมจึงนำมาซึ่งประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เช่น การเพิ่มคุณภาพในการตัดสินใจ ลดค่าใช้จ่ายและระยะเวลา การสร้างฉันทามติ ความร่วมมือในการปฏิบัติ เกิดความใกล้ชิดภายในชุมชน พัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ สร้างความสนใจทั้งภายในและภายนอกท้องถิ่น (อรทัย ก๊กผล, 2552 : 26 – 28)

ทั้งนี้เพื่อให้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นยังคงอยู่ รักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์มรดกภูมิปัญญาที่ได้ถ่ายทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยจึงเกิดแนวคิดภายใต้ความเข้มแข็งในการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น นำมาซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อศึกษาองค์ความรู้และร่วมกำหนดมาตรฐานท่ารำพื้นฐานเพลงโคราช สร้างการยอมรับและต่อยอดภูมิปัญญาร่วมกันด้วยการสร้างสรรค์กลอนเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการอธิบายชื่อท่ารำ ลักษณะความหมายของท่ารำที่นำไปใช้อย่างถูกต้อง ผลการศึกษาและสร้างสรรค์ในครั้งนี้จะเป็นสื่อหนึ่งที่ช่วยให้เกิดการต่อยอดภูมิปัญญา ขยายฐานความรู้ได้อย่างกว้างขวาง ง่ายต่อการเข้าถึงข้อมูลในการเรียนรู้และการนำไปใช้ประโยชน์ต่องานด้านการส่งเสริมและอนุรักษ์ เพื่อให้การสืบสานภูมิปัญญาอันทรงคุณค่านี้ได้คงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและกำหนดมาตรฐานท่ารำพื้นฐานเพลงโคราช
2. เพื่อสร้างสรรค์กลอนเพลงท่ารำพื้นฐานเพลงโคราชสำหรับการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านเพลงโคราช

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ได้ศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับมาตรฐานของท่ารำพื้นฐานศิลปะการแสดงพื้นบ้านเพลงโคราช จำนวน 7 ท่า ประกอบด้วย ท่าเตรียม 1 ท่า คือ ท่าโอ้ และท่ารำที่สื่อความหมาย 6 ท่า คือ 1) ท่ารอ ท่ายอง ท่าล่อ หรือ ท่า่างสามขุม 2) ท่าข้างเทียมแม่ 3) ท่าปลาไหลพันพง 4) ท่าจก 5) ท่าประจัญบาน และ 6) ท่าปักหลัก โดยนำองค์ความรู้จากการศึกษามาเป็นข้อมูลในการสร้างสรรค์กลอนเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการอธิบายชื่อท่ารำและการสื่อความหมายจำนวน 6 ท่ารำ เพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านเพลงโคราช

วิธีการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ 1) กลุ่มอาชีพหมอลำเพลงโคราชในเขตพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นครูเพลงและเป็นผู้ได้รับการยอมรับจากกลุ่มอาชีพเพลงโคราช จำนวน 10 ท่าน และคณะกรรมการสมาคมเพลงโคราชจำนวน 50 ท่าน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกใช้รูปแบบการสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้างเพื่อใช้รวบรวมข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

1. การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์และการสังเกตควบคู่ไปกับขณะดำเนินกิจกรรมกลุ่ม กิจกรรมสร้างการยอมรับและการเผยแพร่ความรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นการพูดคุยซักถามข้อมูล

ความรู้ในประเด็นต่าง ๆ ร่วมกับการฟังคำสนทนาของผู้อื่นโดยผู้วิจัยไม่ต้องตั้งคำถามเอง

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ใช้สัมภาษณ์เพื่อการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องในประเด็นสำคัญ เพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือและความถูกต้องโดยกำหนดตัวผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้ทรงวุฒิซึ่งเป็นครูเพลงและเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับ จากกลุ่มอาชีพหมอลำเพลงโคราช

การดำเนินงานวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ได้ดำเนินการตั้งแต่การศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้อง วางแผนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมกับผู้เกี่ยวข้อง ด้วยการจัดการประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์ในการดำเนินโครงการวิจัย จัดกิจกรรมเสวนาร่วมกับผู้ทรงวุฒิและสมาคมเพลงโคราชในการรวบรวมข้อมูลมาตรฐานท่ารำพื้นฐานที่ใช้ในการแสดงเพลงโคราช จากนั้นจึงสรุปเป็นโครงร่างในประเด็น ชื่อท่ารำพื้นฐาน ความหมาย และการนำไปใช้เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกจากผู้เชี่ยวชาญด้วยกระบวนการกลุ่มอีกครั้งหนึ่ง

เมื่อดำเนินการรวบรวมข้อมูลเชิงลึกเสร็จสิ้น ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและนำมาดำเนินกิจกรรมเสวนาเพื่อตรวจสอบข้อมูล พร้อมกับสร้างการยอมรับร่วมกันเกี่ยวกับมาตรฐานท่ารำพื้นฐานศิลปะการแสดงพื้นบ้านเพลงโคราช ในด้านความหมายของท่ารำและการนำไปใช้ที่ถูกต้อง ร่วมกับ ผู้ทรงวุฒิและสมาคมเพลงโคราช นอกจากนี้เพื่อให้การศึกษาได้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา การส่งเสริมและการอนุรักษ์ จึงดำเนินกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง ด้วยการสร้างสรรค์กลอนเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการอธิบายลักษณะท่ารำพื้นฐานของเพลงโคราชที่ได้จากการดำเนินงานวิจัยและทดลองใช้ร่วมกับสมาคมเพลงโคราชในกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับหมอลำรุ่นใหม่

หลังการดำเนินกิจกรรมเสร็จสิ้นผู้วิจัย ผู้ทรงวุฒิ และสมาคมเพลงโคราชดำเนินกิจกรรมกลุ่มเพื่ออภิปรายผลร่วมกัน และปรับปรุง แก้ไขกลอนเพลงที่สามารถอธิบายท่ารำพื้นฐานให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น และดำเนินกิจกรรมร่วมกันอีกครั้งหนึ่งเพื่อเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้และสร้างการยอมรับให้แพร่หลายยิ่งขึ้น โดยจัดกิจกรรม

ร่วมกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ในกิจกรรมเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาปราชญ์แผ่นดิน ศิลปินแห่งชาติภาคอีสาน “สอนศิลป์ ถิ่นกวี ชักกล่อมดนตรีพื้นบ้าน ร่วมสานงาน ศิลปวัฒนธรรม” ณ หอศิลป์ทิว รัชনীกร จังหวัดนครราชสีมา

เมื่อขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมเสร็จสิ้น ผู้วิจัยได้ดำเนินกิจกรรมกลุ่มร่วมกับ ผู้ทรงวุฒิ และสมาคมเพลงโคราช เพื่อรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากการดำเนินงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม การใช้ประโยชน์จากข้อมูลและการใช้ผลงานสร้างสรรค์เพื่อ ส่งเสริมและการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านเพลงโคราช จากนั้นจึงวิเคราะห์ผลและ สรุปผล ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้

ผลการศึกษา

ผลการดำเนินงานวิจัยด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เป็นครูเพลง เป็นผู้ได้รับการยอมรับจากกลุ่มอาชีพเพลงโคราช จำนวน 10 ท่าน และ คณะกรรมการสมาคมเพลงโคราชจำนวน 50 ท่าน ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาตาม วัตถุประสงค์โดยแบ่งเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. มาตรฐานทำรำพื้นฐานเพลงโคราช

ผลการศึกษา พบว่า ทำรำที่ใช้ประกอบศิลปะการแสดงพื้นบ้านเพลงโคราช นั้น มีชื่อเรียกที่เหมือนกันหรือ คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันออกไปตามแต่ละบุคคล ซึ่งอาจเกิดจากสำเนียงของภาษา การเรียกผิดเพี้ยนต่อกันมา เรียกตามความเข้าใจหรือ เรียกชื่อจากการมองเห็นลักษณะท่าทางการรำของหมอลำเพลง แต่ทั้งนี้ทำรำที่เรียก แตกต่างกันนั้นล้วนมีความหมายและลักษณะการนำไปใช้ในบริบทเดียวกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับกลอนเพลงในแต่ละประเภท โดยยึดหลักและข้อกำหนดในการนำมาใช้ เช่น ใช้ชื่อ ความหมาย รำเพื่อประกอบทำนองเพลง ข้อกำหนดเฉพาะของการนำมาใช้ ลักษณะเฉพาะของฝ่ายชายและฝ่ายหญิง เป็นต้น

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปได้ว่า ทำรำพื้นฐานสำหรับใช้ประกอบ ศิลปะการแสดงพื้นบ้านเพลงโคราช มีทำรำที่ใช้เริ่มต้นหรือการเตรียมความพร้อมก่อน เริ่มทำการแสดง และทำรำที่กำหนดด้วยความหมายในการนำไปใช้ประกอบกลอนเพลง ในแต่ละประเภท รวมจำนวน 7 ท่า ประกอบด้วย ท่าเตรียม 1 ท่า ได้แก่ ท่าโอ และท่ารำ

ที่สื่อความหมายจำนวน 6 ท่า ได้แก่ 1) ท่ารอบ ท่าย่อง ท่าล่อ หรือ ท่าย่างสามขุม 2) ท่าข้างเทียมแม่ 3) ท่าปลาไหลพันพวง 4) ท่าจก 5) ท่าประจัญบาน และ 6) ท่าปักหลัก ท่ารำพื้นฐานทั้ง 7 ท่า ดังกล่าวนี้ มีมาตรฐานในด้านความหมายและการนำไปใช้ ดังนี้

1.1 ท่าเตรียม 1 ท่า ได้แก่ “ท่าโอ” คือ ท่าเตรียมหรือท่าเริ่มต้นประกอบการว่าเพลงเพื่อฟังระดับเสียง การเทียบเสียงของตัวเอง นอกจากนี้ “ท่าโอ” ยังเป็นท่าสำหรับการฝึกลูกคอ ด้วยวิธีการสูดลมหายใจให้เต็มปอด แล้วค่อยปล่อยตามเสียง คำว่า “โอโอ” ทีละน้อย ทำเช่นนี้บ่อย ๆ หรือพยายามฮัมคำว่า “โอ โอ” บางครั้งคนส่วนใหญ่จะเรียกว่า “ท่าบ้องหู” ตามลักษณะกิริยาที่พบเห็นด้วยการทำมืออยู่ในลักษณะบ้องหู “ท่าโอ” นี้ยังช่วยทำให้เกิดสมาธิก่อนการว่าเพลง ซึ่งจะใช้เวลาเพียงท่อนขึ้นของเพลงเท่านั้น ส่วนใหญ่จะใช้กับการขึ้นเพลงในกลอนแฉกและไม่นิยมหรือไม่ใช้ท่ารำประกอบการเดิน โดยผู้ว่าเพลงจะยืนอยู่กับที่ ฉะนั้นฝ่ายไหน “โอ” อีกฝ่ายก็จะยืนรอ หรือใช้เสียง ชัย ยะ ชะ ชิ ชัย ประสานให้ เมื่อเข้าท่อนเดินกลอนก็จะใช้มือรำในท่าต่าง ๆ ตามปกติ ทั้งนี้การใช้ “ท่าโอ” ในการเข้าคู่ เมื่อจบท่อนขึ้นก่อนเดินกลอน ส่วนใหญ่ฝ่ายหญิงจะหันตัวมาทางซ้ายเพื่อให้ฝ่ายชายเข้ามาซ้อนด้านหลัง และใช้ท่ารำอื่น ๆ ตามกลอนเพลงปกติ โดยส่วนใหญ่จะใช้ท่าข้างเทียมแม่เป็นท่ารำเบื้องต้น

ท่าโอฝ่ายชาย

ท่าโอฝ่ายหญิง

ลักษณะการเข้าคู่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิง

1.2 ทำำที่สื่อความหมาย ได้แก่ 1) ทำำร่อ ทำำย่อง ทำำล่อ หรือ ทำำย่ำงสามชুম 2) ทำำข้ำงเทียมแม 3) ทำำปลาไหลพันพวง 4) ทำำจก 5) ทำำประจัญบาน และ 6) ทำำปักหลัก ทำำำพื้นฐานเหล่านี้เป็นทำำหลักที่กำหนดด้วยความหมายในการใช้รำประกอบกลอนเพลงตามบริบทที่แตกต่างกัน โดยมีมาตรฐานตามลักษณะของการรำและการนำไปใช้ตามข้อกำหนดดังนี้

1.2.1 ทำำร่อ ทำำย่อง ทำำล่อ หรือ ทำำย่ำงสามชুম เป็นลักษณะการใช้ทำำรำเพื่อรอเข้าจังหวะท่อนเดินกลอนหรือใช้รำหลังจากตบมือกลางท่อนไปจนจบกลอนเพลงเช่นเดียวกัน โดยส่วนใหญ่ทำำำนี้ทั้งชายและหญิงจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ฝ่ายชายนิยมเรียกว่าทำำร่อ เพราะรำรอขณะที่ฝ่ายหญิงเดินกลอน หรือ รำย่อง รำล่อ ตามกิริยาทำำทางการก้าวเท้าแบบย่องเข้าหาฝ่ายหญิง หรือการรำหลอกล่อฝ่ายหญิง ในบางครั้งอาจเรียกว่า ทำำย่ำงสามชুম ซึ่งเรียกตามลักษณะการก้าวเท้าร่วมกับอารมณ์ของทำำำที่แสดงออกด้วยความขี้ขัง ดุคัน ทะมัดทะแมง เท่านั้น เช่น เมื่อใช้ทำำำในกลอนเพลงรบ หรือกลอนเพลงที่มีเนื้อหาต่อสู้ ได้ตอบกัน เป็นต้น ส่วนฝ่ายหญิงนิยมเรียกว่า ทำำร่อหรือทำำล่อ ลักษณะการรำเข้าคู่ัน ผู้รำจะขยับเท้าไปด้านข้างซ้ายหรือขวาตามถนัดของแต่ละคน ทั้งนี้ฝ่ายหญิงต้องดูการรำของฝ่ายชาย โดยเมื่อฝ่ายชายรำเข้าข้างหน้า ฝ่ายหญิงก็จะรำถอยหลัง ถ้าฝ่ายชายรำเข้าข้างหลังฝ่ายหญิงก็จะเดินหน้า การก้าวเดินในแต่ละครั้งจะย่อยืด 1 ครั้ง พร้อมกับยกมือรำขึ้นลงสลับกันไป โดยเคลื่อนที่ตามกันและทำำำเช่นนี้จนถึงท่อนเดินกลอนแล้วค่อยช้าลงในท่อนตบมือกลองกลอน จากนั้นจึงรำช้าลงรอไปจนจบกลอนเพลง

นอกจากนี้การรำทำำย่อง ยังสามารถนำมาใช้ในการรำช่วงใกล้จบกลอนรำ ทั้งชายและหญิงจะทำำำเดินย่องสลับกันไปมาแล้วแต่ว่าใครจะรำกลอนตอนจบ ทั้งนี้ส่วนใหญ่จะเป็นฝ่ายหญิงรำกลอนจบเพราะฝ่ายชายจะเป็น ผู้ประกาศเลิกงานและขอบคุณคนที่มาชม แต่ก็มีได้มีการกำหนดไว้ว่าใครจะเป็นผู้รำกลอนจบไว้เป็นที่แน่ชัด

ลักษณะการเข้าคู่ฝ่ายชายและ

ท่าร่อ ท่าช่อง ท่าล่อ หรือ ท่าย่างสามขุม

1.2.2 ท่าซ้างเทียมแม่ เป็นลักษณะการใช้ท่ารำประกอบการแสดง ขณะที่ฝ่ายหญิงว่าท่อนขึ้นกลอน ท่อนเข้ากลอน ท่อนเดินกลอน หรือใช้รำหลังจากตบมือกลางกลอนไปจนจบกลอนเพลง ซึ่งเป็นท่ารำพื้นฐานใช้รำประกอบกับเพลงจังหวะช้าและใช้แค่ช่วงเดินกลอนของกลอนเพลงเท่านั้น การรำเข้าคู่ขณะทำการแสดง ฝ่ายชายจะเดินมาอยู่ด้านหลังของฝ่ายหญิง โดยใช้เท้าหลังก้าวขึ้นประมาณครึ่งก้าว แล้วนำเท้าอีกข้างตามมาชิดแล้วย่อ-ยืด 1 ครั้ง ทั้งนี้ให้สังเกตที่ฝ่ายหญิงยกแขนข้างไหนให้ชายยกแขนทางเดียวกันโดยให้ปลายนิ้วจรดกัน ทำท่าว่าเช่นเดียวกันจนถึงท่อนเดินกลอนเพลง แล้วจึงก้าวเดินขึ้นสามก้าวถอยหลังสองก้าว ฝ่ายชายจะควมมาอยู่ด้านหน้าฝ่ายหญิง ทั้งนี้เมื่อก้าว ย่อ - ยืด - ยกแขน เดินหน้าแล้วถอยหลังพร้อมๆ กันจะดูสวยงามยิ่งขึ้น

ลักษณะการเข้าคู่ฝ่ายชายและ

ท่าซ้างเทียมแม่ฝ่ายชาย ท่าซ้างเทียมแม่

1.2.3 ท่าปลาไหลพันพวง เป็นท่ารำประกอบการแสดงที่ใช้สื่อความหมายในด้านความรักใคร่ ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ขณะที่ฝ่ายหญิงว่ากลอนหรือกระทำเพลง ในจังหวะเพลงเดินกลอนที่มีทำนองช้า ๆ เมื่อขึ้นกลอนฝ่ายหญิงจะหันหน้าหาฝ่ายชาย พอเข้าท่อนเดินกลอนเพลงฝ่ายหญิงจะหันตัวด้านขวา ฝ่ายชายจะรีบก้าวเข้ามาซ้อนด้านหลัง และแขนจะอยู่ในตำแหน่งเดียวกับฝ่ายหญิง โดยทั้งฝ่ายชายจะสอดมือเข้าใต้ซอกมือฝ่ายหญิง ในลักษณะเกี่ยวพันกัน

ท่าปลาไหลพันพวง

1.2.4 ท่าจก หรือ ท่าจิก เป็นท่ารำที่เรียกตามกิริยาท่าทางของมือ การออกสำเนียงในภาษาโคราชออกเสียง “จก” เป็น “จิก” ซึ่งเป็นท่ารำประกอบการแสดงที่ใช้สื่อความหมายในการหยอกล้อ เกี่ยวกับพราสารระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง โดยส่วนใหญ่จะใช้กับเพลงเร็ว เช่น เพลงรบ เพลงตลก สนุกสนาน เป็นการรำที่ฝ่ายหญิงต้องใช้ไหวพริบในการหลบหลีกเพราะฝ่ายชายจะเป็นผู้รำรุกเข้าหา ทำให้คนดูมีความตื่นเต้น สนุกสนานในการชม ลักษณะของท่าทางการรำนั้น ฝ่ายชายจะพยายามใช้มือที่ทำท่าทางในลักษณะงอ้อมเพื่อที่มลงหรือเพื่อจับถูกเนื้อต้องตัวของฝ่ายหญิง ดังนั้นฝ่ายหญิงจึงต้องพยายามปกป้องมือของฝ่ายชายออกให้พ้นตัว ทั้งนี้ท่าจกจะ

ประกอบไปด้วย ท่าจกบน จกกลาง และจกหลัง การรุกและการหลบหลักจะเดินเป็นลักษณะเป็นวง โดยฝ่ายชายจะเดินอ้อมตัวฝ่ายหญิง ทำท่าจำเช่นนี้จนจบกระบวน

ท่าจกบน

ท่าจกกลาง

ท่าจกหลัง

1.2.5 ท่าจำประจัญบาน เป็นท่าจำที่ใช้กับเพลงเปรี๊ยะ เพลงรบ หรือ ประชัน หรือใช้สื่อความหมายของกลอนเพลงในลักษณะการเปรียบเทียบว่าใครเก่งกว่ากัน การโต้ตอบกันและกัน การใช้ฝีปาก ใช้สายตาในการเยาะเย้ย เป็นท่าจำที่ใช้ในเพลงที่มีจังหวะเร็ว ลักษณะของการจำเข้าคู่ นั้น ฝ่ายชายจะเป็นผู้รุกเข้าหา ฝ่ายหญิงก้าวร่าดอยหลบหลีก ฝ่ามือของฝ่ายหญิงและฝ่ายชายจะปะทะกัน โดยฝ่ายหญิงจะเป็นผู้ผลักรอก และเดินถอยวนเป็นวงจนจบก่อนเดินกลอนหรือกระบวนเพลง ทั้งนี้ให้เท้าที่ก้าวมาด้านหน้าตรงกับแขนที่ยกขึ้นด้านบนและเท้าหลังจะตรงกับแขนที่เหยียดลงด้านล่างลำตัว

ท่าประจัญบาน

1.2.6 ท่าบักหลัก เป็นท่ารำที่มีลักษณะท่าทางเช่นเดียวกันกับท่ารำ ล่อหรือรำรอ เพียงแต่ฝ่ายชายจะไม่มีกรเดินรุกเข้าหาฝ่ายหญิง และไม่ใช้กับจังหวะ เพลงเร็ว ท่ารำนี้ใช้รำในช่วงก่อนกลอนจะจบของทุกเพลง หรือหลังจากตบมือกลาง กลอนไปจนจบกลอนเพลง เพราะเนื่องจากการเดินกลอนจะมีจังหวะช้าลง ดังนั้นผู้ แสดงจะใช้ท่าบักหลักในทุกท่ายกลอนเพลง ส่วนใหญ่จะเดินเคลื่อนย้ายสลับที่เล็กน้อย ในบางคู่อาจจะยืนรำอยู่กับที่ ขยับตัวเพียงช้าๆตามจังหวะเท่านั้น

ท่าบักหลัก

2. กลอนเพลงท่ารำพื้นฐานสำหรับเพลงโคราชต่อการส่งเสริมและอนุรักษ์ ศิลปะการแสดงพื้นบ้านเพลงโคราช

กลอนเพลงท่ารำพื้นฐานสำหรับเพลงโคราช ดำเนินด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ การนำไปใช้ การแก้ไขปรับปรุง และนำไปสู่การเผยแพร่เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการศิลปะการแสดงพื้นบ้านเพลงโคราช ผู้วิจัยสรุปผลการศึกษาดังนี้

2.1 กลอนเพลงท่ารำพื้นฐานสำหรับเพลงโคราช

การสร้างสรรค์กลอนเพลงท่ารำพื้นฐานเพลงโคราช ได้จัดทำขึ้นเพียงจำนวน 6 ท่ารำ เนื่องจาก “ท่าโอ” นิยมใช้เป็นท่าเตรียมหรือการเริ่มต้น รวมถึงเป็นท่าใช้ในการฝึก ลูกคอ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใช้ “ท่าโอ” เป็นท่าเริ่มต้นสำหรับการเตรียมความพร้อมก่อนการรำ ประกอบกลอนเพลงที่ได้สร้างสรรค์ขึ้น โดยมีรายละเอียดของกลอนเพลงดังนี้

2.1.1 ทำรอ ทำยอง ทำล่อ หรือ ทำ่างสามชุก

“ รำเพลงโคราชมันมีหลายท่าลอง แต่ก่อนอื่นต้องทำยอง ดอกนางาม.. เออ..หรือเขาเรียกว่าทำล่อ พอหญิงตั้งทำร้อง ผู้ชายก็ต้องตั้งทำรอ รำวนขวาย้ายอยู่ไปมาอย่าตามจังหวะไม่มีท่าหลู่

ยกแขนรำทำกระถัด เหมือนข้าวพัดตอนกระไท ปากก็ว่าชะชิตาย รอเขาจะเข้ากระตู้ เขาจะเข้ากระตู้ ลองดูพ่อนุ่มกระเพินตอนเขาร้องกลอนเกริน คือ กะ ท่า ...

เสร็จรำล่อผู้ชายก็เข้า สลับเอาไม่แขนก็ขา เรียกว่าตั้ง ทำรอ จังหวะจะเข้าคู้้นั้นก็คือใช้ตอนแขนเขาเกริน เป็นสรวเป็นแก่น แล้วรำกางแขนกางมือ เหมือนไก่โกรอ เข้าบ้อตัวเมียทำปีกกางกาง มา ”

2.1.2 ท่าข้างเทียมแม่

“ อยากให้ดูงาม เราต้องรำเทียมมั่ง ต่อไปคือท่าข้าง ดอกนางาม...เออ...เทียมแม่ ใช้ตอนเขาเดินเข้ากระตู้ แต่เราต้องรู้กระแท้ ชายเข้าเอียงๆเฉียงทางหลัง รำซ้อนข้าง เทียมๆ มา

ทั้งสาวหนุ่มเชชิญนั้น พี่ก็หันเชชิญน้อง ก้าวสามถอยสอง แล้วหันหัวเวินเชชิญหน้า เวินเชชิญหน้า ชะชิตะเชชิญนาง ใครอยากคล่องก็ลองตั้ง ท่า เชิญนี้.....

ผู้หญิงยกแขนไหน ผู้ชายก็ให้ยกแขนนั้น ปลายนิ้วจรดจกกันทำแขนอ่อนแขนนวย รำแต่ละก้าวย่อเข้าหนึ่งครั้ง ชายควงออกข้าง ยังงามด้วยเหมือนกะลูกข้าง เทียมข้างแม่เดิน ดู งดงาม ดี”

2.1.3 ท่าปลาไหลพันพวง

“ เหมือนเครือเถาว์ลัยที่ขึ้นพันไม้ ต่อไปท่าปลาไหล ดอกนางาม...เออ...พันพวง หันหน้าเข้ารำคู้ ปักหลักอยู่ อย่ารำควง คือต้องทำไปตามคนเฒ่าไปตามเผ่าพันธุ์พงศ์

ถ้าฝึกบ่อยๆ จะพลอยเป็นไว เหมือนพลอยใส่ ทำเป็นแหวน
มือสะบัดกระหวัดแขน เกี่ยวพันกันเป็นวง พันกันเป็นวงชะงูส่งเป็นว่า เสี่ยงวิหคคน
กาเหว่า เป็น เหี่ยว....

เขาใช้รำยามเดินกระทู้ มือพันกันดู คือแต่งกะถั่ว เป็นการรำ
ป่อง ชายถูกต้องตัว เอาจนเวที กระเทือนกระท้อน

จากล่างขึ้นบน จากบนลงล่าง เสี่ยงปากก็ดั่ง ว่าเป็นกลอน
เหมือนพวงปลาไหล เขาร้องใส่กัน หนุนพัน จน..เป็น..เกลียว....”

2.1.4 ทำจาก

“ ถ้าอยากรู้แจ้งทุกท่าจัด ที่ถูกใจผู้ใจผู้ชายชาติ ดอกนางาม...เอ๋ย...คือทำจึก
ใช้เมื่อตอนเดินกลอนกระทู้ เหมือนงัวตัวผู้ คือเชือกกระทก ผู้ชายรำควง หมายถึงวงสตรี
ถ้าผิดจะมีแต่ท่าแจ้ง

ผู้หญิงไม่ให้ผู้ชายบุก เป็นตัวอุกตัวอาจ มือหนึ่งปิดมือหนึ่งปิด
ปกป้องของตัวเองป้องของตัวเอง เขารุกแรงเดียวตัวอวม แต่พาตัวอวมตัว อ่า.... ถูกใจ
ผู้ชายทั้งหลายแหละ

ผู้หญิงต้องแก้ เหงื่อไหลหลังจึกบนจึกล่างต้องระวัง ลีลาลวดลายมี
หลากหลาย

ผู้หญิงกันไว้ให้ดีครั้น ส่วนผู้ชายนั้น ก็จึกดีคัก ใครจึกโดนของ เขาจริง
แล้วคุณ ต้องเกิดคดี ความ...”

2.1.5 ท่าประจัญบาน

“ เหมือนของเคยแบก ก็ยังประจัญป่า ต่อไปก็คือท่า ดอกนา
งาม...เอ๋ย...ประจัญบาล ถ้าใครเก่งต้องรบก่อน ใช้ว่าตอนเพลงรบกัน เหมือนดวง
น้อยลอยร่วง เพราะโดนดวงจันทร์เปียด

เหมือนเชือกตรึงซึ่งโค เลยงุ่นบั้นไซซึ่งขา ต้องยื่นหน้ายื่นตา ถมิ่งทิ้งซึ่งเคียดที่
งซึ่งเคียด เหมือนโกรธเกลียดซึ่งข่ม ไก่ตอนก่อนจะตีมัด มัด ซึ่ง ขา ...

ฝ่ายชายจะรุกรทำรำรุ่ม เหมือนปลุกมะรุ่มอร่ามราก ฝ่ายหญิงจะถอยผลัก
ตามเนื้อหอย่ารำไร

ยกนิ้วชี้หน้า ว่าตามเนื้อเพลง จบกลอนก็บรรเลง ประจัญกันใหม่ ทำทางรบ
สูงกลงมึง คือเคียด กัน มา...”

2.1.6 ทำปากหลัก

“หมอลำเพลงเล่นดี ต้องฝึกฝีปากหลาย ต่อไปทำสุดท้ายดอกนางาม...เออ...คือ
ทำปากหลักใช้เมื่อตอน ก่อนกลอนจะจบ เหมือนถึงคำรบ กลอนเพลงจะจากแต่จะต้องได้
ใช้ทุุกกลอนไม่ใช่หลอกหลอนฝีปากล่อ

พอดบมือหรือผ่านถ้าไม่พบบันก็พั่ว ยกแขนซ้ายขวา ย่อเข้า
เบาๆก็พอ เข้าเบาๆก็พอ ลีลาล่อเองก็พา พฤษาถ้าไม่ป่า มัน ก็ พง...

พอกกลอนเพลงไปจากใจจะซึก ต้องรำทรงหน้า มันยังจะซัวร์จะยกขาย้ายจาก
ซ้ายไปขวา แล้วแต่หญิงนั้น จะหันจะฉาก เหมือนท่ารำล่อแต่ก็ไม่บุกเหมือนเชือกที่ผูก
ไว้ปลายหลัก รำเหาะรำหยอด ตลอดปลายเลยจนสุด ปลาย ลง...”

2.2 การส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านเพลงโคราช

ผลการสังเคราะห์ข้อมูลจากกิจกรรมกลุ่มของกระบวนการวิจัยต่อการเป็นส่วน
หนึ่งในงานส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านเพลงโคราช พบว่า
กระบวนการวิจัยเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลจากปราชญ์และผู้มีความรู้เฉพาะด้าน จนกระทั่ง
นำข้อมูลที่ได้นั้นมาสู่การพัฒนาสร้างสรรค์กลอนเพลง ซึ่งเป็นการดำเนินงานโดยการมี
ส่วนร่วมกับผู้เกี่ยวข้องในการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านเพลงโคราช
เป็นหลัก ดังนั้นการดำเนินงานด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมนี้ จึงเป็นการเปิดโอกาสให้
เกิดการพัฒนารู้ สร้างแนวทางการส่งเสริมและอนุรักษ์ได้ตรงตามความต้องการ
ของชุมชนหรือกลุ่มคนซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องในศิลปวัฒนธรรมนั้น ๆ นอกจากนี้ยังเป็นส่วน
หนึ่งของการกระตุ้นให้ชุมชนหรือกลุ่มคนได้ตระหนักถึงคุณค่า เกิดการร่วมแรงร่วมใจ
ความสามัคคี การดำเนินงานและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน รวมถึงการสร้าง
เข้าใจอันดีและลดช่องว่างระหว่างหน่วยงานกับตัวบุคคล เป็นต้น

การสร้างสรรค์กลอนเพลงทำรำพื้นฐานสำหรับเพลงโคราช จาก
มีส่วนร่วมกับบุคคลซึ่งเป็นที่ยอมรับในศาสตร์นั้น ๆ จะเป็นตัวอย่างของแนวทาง
ในการต่อยอดองค์ความรู้และเป็นการดำเนินงานที่ได้รับการยอมรับร่วมกัน สิ่งเหล่านี้

จะนำมาซึ่งประโยชน์อย่างต่อเนื่องในการดำเนินกิจกรรมที่หลากหลาย โดยเฉพาะการเป็นส่วนหนึ่งในงานส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านเพลงโคราช ทั้งนี้การดำเนินงานของสมาคมเพลงโคราชมีพันธกิจหลักในการส่งเสริม การอนุรักษ์ และการเผยแพร่ความรู้ การนำกลอนเพลงเพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งในงานส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้โดยสมาคมเพลงโคราช จึงมีความสำคัญต่อการสร้างหมอเพลงรุ่นใหม่ การถ่ายทอดความรู้ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างหมอเพลงอาชีพ ทั้งด้านภาษา การท่องจำกลอนเพลง วิธีการขับร้อง ชื่อทำนองและความหมายของทำนองต่อการนำไปใช้ที่เหมาะสมและการฝึกปฏิบัติทำนอง รวมถึงการนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ร่วมกับกลอนเพลงในบริบทที่มีความหมายแตกต่างกันได้อย่างถูกต้องต่อไปในอนาคต

สรุปผลและอภิปรายผล

1. มาตรฐานทำนองพื้นฐานเพลงโคราช

จากการศึกษา พบว่า ทำนองพื้นฐานประกอบศิลปะการแสดงพื้นบ้านเพลงโคราช มีลักษณะการเคลื่อนไหวที่คล้ายคลึงกันหรือเหมือนกันในบางทำนอง แต่เรียกชื่อแตกต่างกันออกไป เช่น ทำนอง ทำนอง ทำล่อ ทำนองสามชুম ทำนอง เป็นต้น ทั้งนี้อาจเกิดจากสำเนียงของภาษา การเรียกเพี้ยนต่อกันมา การเรียกตามความเข้าใจ หรือเรียกจากการมองเห็นลักษณะท่าทางการร้องของหมอเพลง แต่ชื่อทำนองที่เรียกแตกต่างกันนั้นล้วนมีความหมายและลักษณะการนำไปใช้โดยขึ้นอยู่กับบริบทต่าง ๆ เช่น การใช้สื่อความหมาย การร้องเพื่อประกอบทำนองเพลง ชื่อกำหนดของการนำมาใช้ ลักษณะเฉพาะของฝ่ายชายและฝ่ายหญิง เป็นต้น ดังนั้นทำนองพื้นฐานสำหรับการร้องประกอบการแสดงพื้นบ้านเพลงโคราชจึงเป็นท่าหลักที่นิยมใช้สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ เพียงพิมล กองวารี (2556 : 59-60) กล่าวว่าทำนองเพลงโคราชถึงใช้จำเฉพาะบางเพลงแต่ก็เป็นทำนองพื้นฐานของทำนองทุกทำ ซึ่งสามารถดัดแปลงจากทำนองพื้นฐานและร้องต่อเนื่องกันได้ทุกทำ ทั้งนี้การร้องที่แตกต่างกันนั้นอาจขึ้นอยู่กับบุคลิกและลักษณะของหมอเพลงโคราชแต่ละคน ทำนองพื้นฐานจึงเป็น

ท่าหลักๆ เท่านั้น เช่น ท่ายืนโอ้ ท่ายอง ท่าประจัญบาน ท่าข้างเทียมแม่ ท่าปลาไหลพันพวง ท่าจึก

นอกจากนี้ ท่ารำพื้นฐานหรือท่ารำหลักที่ใช้ประกอบการแสดงเพลงโคราช มีลักษณะการแบ่งประเภทที่แตกต่างกันออกไป เช่น แบ่งตามลักษณะการใช้ในกลอน เพลงช้าและเพลงเร็ว การใช้ท่ารำระหว่างกร้อร้อง ท่ารำตีบท ท่ารำแบบดั้งเดิม เป็นต้น ฉะนั้นการศึกษาในครั้งนี้ จึงได้สังเคราะห์ท่ารำต่างๆ เพื่อหาข้อกำหนดเป็นมาตรฐานในการนำไปใช้ให้เหมาะสมกับความหมายของกลอนเพลงแต่ละประเภทและ เป็นไปตามกำหนดที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ซึ่งสรุปได้ว่า ท่ารำพื้นฐานที่เป็นมาตรฐานสำหรับประกอบศิลปะการแสดงพื้นบ้านเพลงโคราช มีจำนวน 7 ท่า ประกอบด้วย ท่าเตรียม 1 ท่า ได้แก่ ท่าโอ้ และท่ารำที่สื่อความหมายจำนวน 6 ท่า ได้แก่ 1) ท่ารอ ท่ายอง ท่าล่อ หรือ ท่าอย่างสามชুম 2) ท่าข้างเทียมแม่ 3) ท่าปลาไหลพันพวง 4) ท่าจก 5) ท่าประจัญบาน และ 6) ท่าปักหลัก ท่ารำเหล่านี้มีชื่อเรียกท่ารำและข้อกำหนดในการนำไปใช้ที่สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศุภรัตน์ ทองพานิชย์ (2555 : 299) ทำการศึกษา เรื่อง เพลงโคราช : การสร้างมาตรฐานศิลปะการแสดงพื้นบ้าน จังหวัดนครราชสีมา พบว่า เอกลักษณะการแสดงเพลงโคราชประกอบด้วย มาตรฐานด้านผู้แสดง มาตรฐานด้านบทกลอนเพลงและภาษาที่ใช้ในการแสดง มาตรฐานด้านการแต่งกาย มาตรฐานด้านเวที แสง สีเสียง มาตรฐานด้านจารีต และ มาตรฐานด้านท่ารำ คือ หมอเพลงต้องใช้ท่ารำแบบดั้งเดิมประกอบการแสดง ได้แก่ ท่าข้างเทียมแม่ ท่ายอง ท่าจก ท่าปลาไหลพันพวง ท่าประจัญบาน ซึ่งเป็นการใช้ท่าทางให้ตรงกับความหมายของบทร้อง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ รัตติกร ศรีชัยชนะ และสุภาวดี โพธิเวชกุล (2558 : 142) ทำการศึกษา เรื่อง กระบวนท่ารำในเพลงโคราช พบว่า รูปแบบการแสดงเพลงโคราชมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและตามความต้องการของผู้ชม การใช้ท่ารำประกอบการแสดงมี 7 ท่า โดยแบ่งออกเป็นท่ารำหลัก 4 ท่า ได้แก่ ท่าข้างเทียมแม่ ท่าจึก ท่ายอง ท่าปลาไหลพันพวง ท่ารำรับระหว่างร้องจำนวน 3 ท่า ได้แก่ ท่าปักหลัก ท่าประจัญบาน และท่าอย่างสามชুম นอกจากนี้ยังมีท่ารำตีบทและการเคลื่อนที่ประกอบอยู่ในกระบวนท่ารำเพลงโคราช

สรุปได้ว่า มาตรฐานท่ารำพื้นฐานที่ใช้ประกอบศิลปะการแสดงพื้นบ้านเพลงโคราช อาจมีชื่อเรียกและการแบ่งประเภทของท่ารำพื้นฐานที่แตกต่างกันไปตามบริบทของเนื้อหานั้นๆ เช่น แบ่งตามจังหวะช้าหรือเร็วของกลอนเพลง ท่ารำตีบท ท่ารำรับขณะขับร้อง ท่ารำหลักแบบดั้งเดิม ท่าเตรียม หรือใช้ตามความหมายของกลอนเพลง สิ่งเหล่านี้ถึงแม้จะแตกต่างกันในการเรียกชื่อและแบ่งประเภท แต่ในทางปฏิบัติได้ยึดถือเป็นมาตรฐานเดียวกัน โดยการนำท่ารำมาใช้จะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมในความหมายของกลอนเพลงและข้อกำหนดซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติตามความเข้าใจ เช่นเดียวกันมาจนถึงปัจจุบัน ฉะนั้นแล้วมาตรฐานท่ารำพื้นฐานสำหรับศิลปะการแสดงพื้นบ้านเพลงโคราชตามการสื่อความหมายดังเช่นการศึกษาในครั้งนี้ เป็นการกำหนดมาตรฐานท่ารำพื้นฐานที่สามารถนำมาใช้ได้อย่างถูกต้อง รวมถึงเป็นการยอมรับที่เกิดจากการปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

2. กลอนเพลงท่ารำพื้นฐานสำหรับเพลงโคราชต่อการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านเพลงโคราช

ปัจจุบันเพลงโคราชมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงที่หลากหลายเพื่อให้เกิดการปรับตัวไปกับวิถีเศรษฐกิจ ความเจริญทางเทคโนโลยี เพื่อรักษาภูมิปัญญานี้ให้คงอยู่ การดำเนินงานด้านการส่งเสริมและการอนุรักษ์ จึงควรดำเนินควบคู่ไปพร้อมกับการพัฒนาหรือการสร้างสรรคผลงานให้เหมาะสมต่อบริบทความเปลี่ยนแปลงและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย การสร้างสรรคกลอนเพลงท่ารำพื้นฐานเพลงโคราชจึงได้ดำเนินตามกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมโดยรักษาเอกลักษณ์ทางด้านภาษา วิธีการขับร้อง ข้อกำหนดที่ยึดถือปฏิบัติ ท่ารำ รวมถึงความรู้จากภูมิปัญญาดั้งเดิมเพื่อใช้เป็นสื่อในการส่งเสริมและอนุรักษ์ กลอนเพลงที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นนี้มีเนื้อหาถึงการอธิบายชื่อท่ารำ ลักษณะของความหมายและการนำไปใช้จำนวน 6 ท่า ได้แก่ 1) ท่ารอ ท่าย่อง ท่าล่อ หรือ ท่าอย่างสามชุก 2) ท่าข้าง เขียมแม่ 3) ท่าปลาไหลพันพวง 4) ท่าจก 5) ท่าประจัญบาน และ 6) ท่าปักหลัก และใช้ “ท่าโอ” เป็นท่าเริ่มต้นสำหรับการเตรียมความพร้อมก่อนเริ่มทำการแสดง ดังนั้นกลอนเพลงจึงเกิดจากการพัฒนาเพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยและยังคง

รักษาเอกลักษณ์ภูมิปัญญาเดิมให้คงอยู่ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ หนึ่งหทัย ขอผลกลาง (2554 : O-224) ทำการศึกษาเรื่อง วิถีเพลงโคราช : มิติและพลวัตของความเปลี่ยนแปลง พบว่า การดำรงอยู่ของเพลงโคราชมีทั้งมิติของความเปลี่ยนแปลง ได้แก่ มิติทางสุนทรียะของบทเพลง การไหว้ครู การแต่งกาย ขนบของการแสดง แต่ยังไม่มิตินิติที่สูญหายเป็นเพียงการปรับรูปแบบและเนื้อหาเพื่อความอยู่รอดของเพลงโคราช สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงการปรับบทบาทหน้าที่จากการเป็นสื่อเพื่อความบันเทิงและการความเป็นวัฒนธรรม เพิ่มบทบาทของการเป็นสื่อเพื่อทำหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์และการให้ความรู้ สิ่งเหล่านี้เป็นการปรับตัวเพื่อให้เข้าสู่สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปและเพื่อให้การสืบทอดศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดยังคงดำรงอยู่ต่อไป

กลอนเพลงทำรำพื้นฐานสำหรับเพลงโคราชในมิติด้านการส่งเสริมและอนุรักษ์ มีกระบวนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัย ประชาชน ผู้มีความรู้เฉพาะด้าน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและอนุรักษ์เพลงโคราช ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้เกิดการพัฒนา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างแนวทางการส่งเสริมและอนุรักษ์ได้ตรงตามความต้องการของชุมชนหรือกลุ่มคนซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องในศิลปวัฒนธรรมนั้นๆ เป็นส่วนหนึ่งของการกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่า เกิดการร่วมแรงร่วมใจ ความสามัคคี การสร้างความเข้าใจอันดี ลดช่องว่างระหว่างหน่วยงานกับตัวบุคคล เกิดการยอมรับร่วมกัน และก่อให้เกิดความสำเร็จอย่างยั่งยืน ดังนั้นกลอนเพลงทำรำพื้นฐานสำหรับเพลงโคราช จึงเป็นผลงานทั้งด้านการอนุรักษ์ความเป็นมาตรฐานจากภูมิปัญญาดั้งเดิมควบคู่ไปกับการพัฒนา ส่งเสริมการเผยแพร่ การถ่ายทอดความรู้ให้แก่หมอลำเพลงรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยรักษาภูมิปัญญาดั้งเดิมสามารถนำไปใช้และเผยแพร่ได้อย่างถูกต้องต่อไปในอนาคต ทั้งนี้กระบวนการดำเนินงานเพื่อการส่งเสริมและอนุรักษ์ สอดคล้องกับแนวคิดขอบเขตข่ายงานวัฒนธรรมของ กระทรวงวัฒนธรรม (2552 : 19-24) และการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านของสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ (ม.ป.ป.) ที่กล่าวถึง แนวทางการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการอนุรักษ์ ประกอบด้วย 1) การสำรวจศึกษาและวิจัย 2) การอนุรักษ์ 3) การฟื้นฟูวัฒนธรรม 4)

การพัฒนาวัฒนธรรม 5)การถ่ายทอดวัฒนธรรม 6)การส่งเสริมเอตทัคคะทางวัฒนธรรม 7)การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และ8)ยกย่องเชิดชู นอกจากนี้ยังมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ เบญจพร แจ็กกันทิก (2557 : ง) ทำการศึกษาเรื่องแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาการแสดงเพลงโคราชแบบดั้งเดิมของจังหวัดนครราชสีมา พบว่า แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูควรได้รับความร่วมมือจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นครูเพลงและคณะหมอลำเพลงโคราช ประชาชนในพื้นที่ องค์กรเอกชน รวมถึงหน่วยงานจากรัฐ ควรมีการสร้างทัศนคติที่ถูกต้องเพื่อให้คนในท้องถิ่นได้ตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นอันมีค่าให้อยู่สืบไป และ กิตติศักดิ์ กับโก (2557 : 4) ศึกษาเรื่อง กระบวนการสื่อสารเพื่อการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน : กรณีศึกษาเพลงโคราชประยุกต์ พบว่า แนวทางในการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านเพลงโคราชควรใช้ช่องทางที่หลากหลาย ชักชวนให้เยาวชนเกิดความรัก ความรู้ในภาษาโคราช รวมถึงมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยต้องมีการพัฒนาใน 5 ด้าน คือ การเผยแพร่ การสืบทอด บุคลากร สถานที่แสดง รวมทั้งการพัฒนาให้เกิดความนิยมและเห็นคุณค่าของเพลงโคราช

สรุปได้ว่า การดำเนินงานด้านการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านเพลงโคราช ควรให้ความสำคัญทั้งในแง่มุมของการศึกษา ค้นคว้า เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริม อนุรักษ์ และการพัฒนาให้เกิดความเหมาะสมกับบริบทของยุคสมัยและรสนิยมของผู้ฟังรุ่นใหม่ ทั้งนี้กระบวนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ควรเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในมิติต่าง ๆ เช่น หมอลำเพลงโคราช สมาคมเพลงโคราช หน่วยงานราชการ สถานศึกษาและชุมชนในท้องถิ่น ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมตั้งแต่กระบวนการวางแผนจนกระทั่งการติดตามผล สิ่งเหล่านี้จะเป็นประโยชน์สามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง และช่วยสร้างความเข้มแข็งในการส่งเสริมและอนุรักษ์โดยชุมชนได้อย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

จากกระบวนการศึกษาดังกล่าว ผู้วิจัยพบประเด็นสำคัญในการดำเนินงานและข้อเสนอแนะโดยสรุปดังนี้

1. ข้อเสนอแนะด้านการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผู้ใช้ผลงานควรเป็นมีความรู้ความเข้าใจ พื้นฐานเกี่ยวกับเพลงโคราช และควรมีความเข้าใจถึงความหมายของภาษาโคราชที่ปรากฏกฏในผลงานวิจัยชิ้นนี้เสียก่อน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีงานวิจัยด้านการส่งเสริมให้ศิลปินเพลงโคราชมีช่องทางในการถ่ายทอดเพลงโคราชมากขึ้น

2.2 ควรมีงานวิจัยด้านการพัฒนาสื่อ หรือการสร้างสรรค์ผลงาน เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนเพิ่มขึ้น ตลอดจนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นการบูรณาการในวิชาต่าง ๆ เกี่ยวกับศิลปะการแสดงพื้นบ้าน เพลงโคราช เช่น ภาษา ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ดนตรี นาฏศิลป์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการส่งเสริมและการอนุรักษ์ได้อย่างแพร่หลายยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กิติศักดิ์ กัปโก. (2557). **กระบวนการสื่อสารเพื่อการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน : กรณีศึกษา เพลงโคราชประยุกต์**. สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ณรงค์ กุลนิเทศ และคณะ. (2555). **การมีส่วนร่วมของชุมชนวัดราชาธิวาสในการป้องกันและรักษาสถานที่เกิดเหตุ**. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- บุญสม สังข์สุข และสมาคมเพลงโคราช. **นายกสมาคมเพลงโคราช คณะกรรมการบริหาร สมาชิกสมาคมเพลงโคราช**. สัมภาษณ์. 17 กรกฎาคม 2557.
- เบญจพร แจกกันทีก. (2557). **แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาการแสดงเพลงโคราชแบบดั้งเดิมของจังหวัดนครราชสีมา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เพียงพิมล กองวารี. (2556). **การศึกษาภาษาและการสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนคนโคราชผ่านเนื้อหาเพลงโคราช**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น. รัตติกร ศรีชัยชนะ และสุภาวดี โพธิเวชกุล. (2558). กระบวนท่ารำในเพลงโคราช. **วารสารราชพฤกษ์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา**. 13(2) : 142

วิวัฒน์ธรรม. กระทรวง. (2552). **คู่มือศูนย์วัฒนธรรมในสถานศึกษา : ขอบข่ายงานวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.

ศุภรัตน์ ทองพานิชย์. (2555). **เพลงโคราช : การสร้างมาตรฐานศิลปะการแสดงพื้นบ้าน จังหวัดนครราชสีมา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ฉบับเสริมการเรียนรู้ เล่ม 15. (ม.ป.ป.). **อนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน**. ค้นเมื่อ 2 พฤษภาคม 2559 จาก <http://www.kanchanapisek.or.th>.

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา. (2555). **เพลงโคราช เล่ม 1 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554**. นครราชสีมา : มิตรภาพการพิมพ์ 1995.

_____. (2555). **เพลงโคราช เล่ม 2 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554**. นครราชสีมา : มิตรภาพการพิมพ์ 1995.

หนึ่งนัย ขอผลกลาง. (2554). **วิถีเพลงโคราช : มิติและพลวัตของความเปลี่ยนแปลง. ในการประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัย/สร้างสรรค์ “ศิลปากรวิจัยครั้งที่ 4 บูรณาการศาสตร์และศิลป์ คือ ศิลปากร” วันที่ 19 - 21 มกราคม 2554**. นครปฐม : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อรรถัย ก๊กผล. (2552). **คู่คิด คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้บริหาร
ท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.

Chapin, F.S. (1997). *Social participation and social intelligence* (3rd ed). New
York : Longman.